

Akademski svoboda v vojaškem raziskovanju in izobraževanju

Miha Šlebir

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede
Mednarodna fakulteta za družbene in poslovne študije
miha.slebir@fdv.uni-lj.si

 © 2025 Miha Šlebir
<https://doi.org/10.53615/978-961-6813-56-3/125-142>

Uvod

Akademski svoboda je eden izmed osrednjih konceptov visokega šolstva in eden od gradnikov znanstvenega napredka. Čeprav gre za uveljavljen koncept, pa je zaslediti razmeroma malo razprav o akademski svobodi v vojaškem raziskovanju in izobraževanju. To ne pomeni, da koncept v vojaškem kontekstu ni relevanten. Ravno nasprotno. Kot nam kažejo razmisleki tujih, pretežno severnoameriških raziskovalcev (gl. Niday II in Harrington, 2007; Wiarada, 2011; McKechnie in Merriam, 2018; Chandler Garcia, 2020; Parenteau, 2023), je uveljavljanje akademske svobode v oboroženih silah izjemno pomembno, a tudi zahtevno. V vojaških izobraževalnih in raziskovalnih institucijah se namreč soočata dve diametralno različni kulturi: na eni strani kultura svobodnega izražanja, značilna za civilne univerze, na drugi strani pa kultura discipline in poslušnosti, ki prevladuje v vojaških strukturah (Parenteau, 2023). Niday II in Harrington (2007, str. 27), slikovito ponazarjata, da oborožene sile nenehno iščejo ravnotežje med Atenami (akademski etos) in Šparto (bojni etos).

Kaj sploh je akademski svoboda? Kako jo zagotavljati v vojaškem okolju? Kako se ureditve problematike lotiti ob (potencialni) reformi vojaškega izobraževanja v Sloveniji? To so vprašanja, ki so vodila naš razmislek na temo akademske svobode. Metodološko prispevek temelji na pregledu spoznanj iz tuje znanstvene literature, ki smo jih kontekstualizirali v slovensko okolje. Da bi izvedli pregled literature, smo v znanstvenih knjižnicah Univerze v Ljubljani (DiKUL) in Google Scholar uporabili naslednji iskalni niz: (academic freedom) AND (military). Pri tem smo v vsaki od baz izmed prvih 50 prikazanih rezultatov na podlagi naslovov in/ali povzetkov izluščili skupno osem relevantnih enot literature. Omenjen nabor smo dopolnili z viri, ki smo jih tekom

analize našli bodisi prek spletnega iskalnika Google bodisi nam jih je predlagal jezikovni model Gemini Deep Research. Pri kontekstualizaciji spoznanj v slovensko okolje smo primarno izhajali iz pravnega okvira, tj. Ustave Republike Slovenije (1991 [in dopolnila]), Zakona o visokem šolstvu (ZViS-UPB7, 2012 [in dopolnila]), Zakona o obrambi (ZObr-UPB1, 2004 [in dopolnila]), Zakona o službi v slovenski vojski (ZSSloV, 2007 [in dopolnila]) in Pravil službe v Slovenski vojski (2009). Pri analizi in ubeseditvi smo si pomagali z jezikovnima modeloma Gemini 2.5 Pro (experimental) in Gemini Deep Research.

Kaj je akademska svoboda in kdo jo sme omejevati?

Čprav koncept akademske svobode izvira iz srednjeveških univerz (Reichman, 2021, str. 6), pa lahko njene temeljne ideje najdemo že v antični Grčiji. To ilustrirata na primer Platonova prispodoba o votlini in njegov opis Sokratove obrambe (Apologija) (Westa, 2017, str. xix). Akademska svoboda je mogoče konceptualizirati na različne načine. V ožjem smislu pomeni svobodo raziskovanja – pravico do proučevanja in objavljanja spoznanj brez cenzure ali strahu pred sankcijami. V širšem pomenu pa ta koncept zajema tudi svobodo poučevanja, avtonomijo pri upravljanju akademskih institucij in pravico članov akademske skupnosti do svobodnega izražanja mnenj o širših družbenih vprašanjih (Reichman, 2021).

Henry Reichman (2021, str. 193), priznana avtoriteta na tem področju, akademsko svobodo definira kot »kolektivno svobodo znanstvene skupnosti, da se sama upravlja v interesu služenja skupnemu dobremu v demokratični družbi«. Nadalje pojasnjuje, da jo sestavljajo trije gradniki: svoboda raziskovanja, svoboda poučevanja in svoboda državljskega izražanja. Kot izpostavlja Westa (2017, str. 3), je koncept akademske svobode tesno povezan z razumevanjem, da imajo raziskovalci in visokošolski učitelji odgovoren odnos do družbe, študentov in znanja. Westa (2017, str. 39–43) ki navaja različne definicije akademske svobode, ugotavlja, da se posamezne opredelitve med seboj precej razlikujejo. Kljub temu pa je razvidno, da večina definicij poudarja prosto zasledovanje in komuniciranje znanstvene vednosti.

Poglejmo najprej, kako se akademska svoboda manifestira v raziskovalni dejavnosti. Kot je zapisal Reichman (2021, str. 27), morajo biti pri odkrivanju nove vednosti raziskovalci svobodni, da lahko poljubno teoretizirajo in eksperimentirajo ter da svoje izsledke delijo s kolegi in širšo javnostjo na način in ob času, ki se jim zdi primeren. Po drugi strani pa je njihova svoboda omejena s tem, da morajo delati v znanstvenem duhu in po znanstveni metodologiji. Projekti in raziskave, ki jih ščiti akademska svoboda, torej nikakor ne smejo biti nestrokovni (diletantski, površni ali celo namensko zavajajoči). Prvi in morda najpomembnejši mehanizem, ki omejuje akademsko svobodo, a hkrati zagotavlja kakovost, je sistem anonimnega medsebojnega ocenjevanja (angl. *peer review*). Sistematično anonimno medsebojno ocenjevanje, ki ga izvaja-

jo kvalificirani kolegi raziskovalci, zagotavlja, da se iz znanstvenega prostora izločijo projekti in raziskave, ki niso vredni zaščite z akademsko svobodo (Reichman, 2021, str. 29). Sistem anonimnega medsebojnega ocenjevanja tako vzpostavlja ravnovesje med svobodo posameznika in nadzorom znanstvene skupnosti (Westa, 2017, str. 158). Čeprav sistem ni popoln, pa so njegove slabosti znane in dobro dokumentirane (gl. Tennant in Ross-Hellauer, 2020). Drugi podoben mehanizem v akademski skupnosti so etične komisije (angl. *Institutional Review Board, Ethics Committee* oz. *Ethics Board*), ki so vzpostavljene z namenom preprečiti, da bi udeleženci v raziskavah utrpeli znatne negativne posledice (Reichman, 2021, str. 34–35). Reichman (2021, str. 36–53) predstavlja tudi nekatere pogoste prakse, ki ogrožajo raziskovalno svobodo, kot so skrivanje raziskovalnih rezultatov pod stopnjo tajnosti, vpliv (zasebnega) kapitala, prenos materialnih avtorskih pravic in prekarnost visokošolskih zaposlitev.

Samoumevno je, če znanstveniki lahko rezultate svojih raziskav svobodno predstavljajo javnosti, potem smejo ta spoznanja svobodno deliti tudi s svojimi študenti. Vendar akademsko osebje ne poučuje le vsebine lastnih raziskav, temveč tudi snov, ki ni neposredno povezana z njihovim znanstvenoraziskovalnim delom (Reichman, 2021, str. 54). To je razumljivo, saj so študijski programi zasnovani tako, da pokrivajo širok spekter znanja, in ne le specifična raziskovalna področja posameznih predavateljev. Študenti namreč potrebujejo celovito izobrazbo, ki jim omogoča razumevanje širšega konteksta določene discipline.

Zapisano nas pripelje do pedagoškega vidika akademske svobode, ki predavateljem zagotavlja pravico do samostojne izbire učnih gradiv in pedagoških metod, oblikovanja študijskih nalog ter ocenjevanja znanja. Vendar pa je akademska svoboda posameznih predavateljev omejena s kolektivno odgovornostjo fakultete kot celote (Reichman, 2021, str. 70). Podobno kot na raziskovalnem področju sistem anonimnega medsebojnega ocenjevanja uravnotežuje akademsko svobodo in kakovost raziskovanja, imajo tudi na pedagoškem področju fakultete vzpostavljene mehanizme za zagotavljanje kakovosti in usklajenosti izobraževalnega procesa. Ti mehanizmi, kot so komisije za kakovost in postopki za akreditacijo in evalvacijo zavodov in študijskih programov, zagotavljajo, da akademska svoboda pri poučevanju ostaja znotraj skupno dogovorjenih ciljev, standardov in potreb. S tem se vzpostavlja ravnotežje med inovativnostjo in svobodo posameznega predavatelja ter kolektivno odgovornostjo institucije. Reichman (2021, str. 56–69) sicer med nevarnostmi, ki še posebej ogrožajo svobodo poučevanja, izpostavlja indoktrinacijo namesto izobraževanja, neuravnoteženo (pristransko) predstavljanje kontroverznih idej ter pretirano vključevanje vsebin, ki niso relevantne za kurikulum.

Kot povzema Westa (2017, str. 53), je koncept akademske svobode vrednotno evropocentričen, saj izhaja iz evropske filozofije in evropske ideje o uni-

verzah. Vendar pa je koncept sčasoma presegel evropske okvire in postal globalen. To odraža tudi *Magna Charta Universitatum* (1988), ki velja za enega najvplivnejših mednarodnih dokumentov na področju akademske svobode in institucionalne avtonomije. *Magna Charta Universitatum* je 18. septembra 1988, ob 900. obletnici univerze v Bologni, podpisalo 388 rektorjev, predvsem iz evropskih univerz. Leta 2020 je bil v podpis dan še dodatek k osnovni deklaraciji (*Magna Charta Universitatum* 2020), ki dopolnjuje osnovno besedilo s poudarjanjem globalne narave in vse večje družbene vloge univerz. Po najnovjših podatkih je vsaj eno od obeh deklaracij podpisalo že 975 univerz iz 94 držav (Observatory Magna Charta Universitatum, b. d.). Poglejmo podrobneje, kako je akademska svoboda obravnavana v izvornem dokumentu iz leta 1988. Že prvi člen deklaracije določa, da je univerza »avtonomna institucija v srcu družb«, pri čemer »morata biti njeno raziskovanje in poučevanje moralno in intelektualno neodvisna od vseh političnih oblasti in gospodarskih sil«. V nadaljevanju sledi 3. člen, katerega uradni prevod navajamo v celoti [sic]:

Svoboda v raziskovanju in usposabljanju je temeljno načelo univerzitetnega življenja vlade in univerze morajo, vsaka po svojih pristojnostih, zagotoviti spoštovanje te temeljne zahteve.

Ob zavračanju nestrpnosti in stalni odprtosti za dialog je univerza idealno mesto za srečanja učiteljev, ki so sposobni prispevati svoje znanje in so ga pripravljene razvijati z raziskovanjem in inovacijami, in študentov, ki imajo pravico, sposobnost in željo s tem znanjem obogatiti svoj um.

Nova deklaracija iz leta 2020 (*Magna Charta Universitatum*, 2020) v ničemer ne razveljavlja temeljnih načel in vrednot izvirne *Magne Charte* iz leta 1988, temveč jo dopolnjuje, da bi naslovlila nove izzive. V deklaraciji iz leta 2020 je med drugim naslednji odstavek: »Pri ustvarjanju in širjenju znanja univerze postavljajo pod vprašaj dogme in uveljavljene doktrine ter spodbujajo kritično razmišljanje vseh študentov in znanstvenikov. Akademska svoboda je njihova življenjska sila, odprto raziskovanje in dialog pa njihovo hranilo«. Kot ugotavlja Westa (2017, str. 55), se je *Magna Charta* iz evropskega dokumenta razvila v mednarodno oz. vse bolj globalno sprejeto izjavo o vrednotah visokošolskega izobraževanja.

Zaradi omejenega prostora bomo na tem mestu izpustili pregled državo-centričnih in celinskocentričnih pogledov na akademsko svobodo (za stališča Sveta Evrope in Evropskega sveta gl. Westa, 2017, str. 58–63, za obravnavo akademske svobode v Združenih državah Amerike pa Reichman, 2021 oz. dopolnjeno izdajo knjige iz leta 2025). Poglavje bomo zaključili s pogledom mednarodne organizacije, katere članice so skoraj vse države sveta – Organizacije združenih narodov. V Organizaciji združenih narodov vprašanje akademske svobode obravnava predvsem specializirana agencija za izobraževanje, znanost in kulturo UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural

Organisation), pri čemer je z našega vidika najpomembnejše Priporočilo o statusu visokošolskega pedagoškega osebja (UNESCO, 1997). Kot izpostavlja Westa (2017, str. 68–69) so tu v primerjavi z *Magno Charta Universitatum* razvidne tri pomembne razlike. Prvič, *Magno Charta Universitatum* podpisujejo vodje univerz, medtem ko je priporočilo Združenih narodov sprejela Generalna konferenca UNESCO, v kateri so zastopane države članice. Drugič, za razliko od *Magne Charta Universitatum*, ki izhaja iz evropske pobude, je bilo Unescovo priporočilo zastavljeno kot globalno. Tretjič, Unescovo priporočilo je mnogo bolj podrobno kot *Magna Charta Universitatum*. Priporočilo med drugim vsebuje naslednji zapis (UNESCO, 1997, 27. člen):

Za ohranitev navedenih mednarodnih standardov je treba skrbeti v interesu visokega šolstva na mednarodni ravni in v državi. Pri tem je treba dosledno upoštevati načelo akademske svobode. Visokošolski učitelji imajo pravico do ohranjanja akademske svobode, tj. pravico, da brez omejevanja s predpisano doktrino svobodno poučujejo in razpravljajo, svobodno izvajajo raziskave ter razširjajo in objavljajo rezultate, svobodno izražajo svoje mnenje o instituciji ali sistemu, v katerem delajo, so svobodni pred institucionalno cenzuro in svobodno sodelujejo v strokovnih ali predstavnih akademskih organih. Vsi visokošolski učitelji bi morali imeti pravico opravljati svoje naloge brez kakršne koli diskriminacije in brez strahu pred represijo s strani države ali katerega koli drugega vira. Visokošolsko pedagoško osebje lahko učinkovito uresničuje to načelo, če je okolje, v katerem deluje, ugodno, kar zahteva demokratsko ozračje; zato je razvoj demokratične družbe izziv za vse.

Unescovo priporočilo je zelo specifično tudi v naslednjih členih (28., 29. in 30.), kjer navaja »pravico poučevati brez kakršnega koli vmešavanja«, prepo-veduje »siljenje k poučevanju v nasprotju z najboljšim znanjem in vestjo«, narekuje »pravico do izvajanja raziskovalnega dela brez kakršnega koli vmešavanja ali zatiranja, v skladu s svojo poklicno odgovornostjo ter ob upoštevanju nacionalno in mednarodno priznanih poklicnih načel«, »pravico do objavljanja in komunikacije zaključkov raziskav«, pa tudi »pravico do opravljanja poklicnih dejavnosti izven primarnega delovnega mesta«, če te le niso v konfliktu z obveznostmi do matične ustanove ali z zakonodajo. Priporočilo v 18. členu prav tako nedvoumno prepozna, da akademska svoboda zahteva institucionalno avtonomijo: »Avtonomija je institucionalna oblika akademske svobode in nujen pogoj za zagotavljanje ustreznega izpolnjevanja funkcij, zaupanih visokošolskemu pedagoškemu osebju in ustanovam«.

Leta 2024 je delovna skupina v okviru Organizacije združenih narodov oblikovala tudi Načela za uresničevanje pravice do akademske svobode (United Nations, 2024). Ker ta nedavni dokument kaže na to, v katero smer se razvija mednarodno razumevanje akademske svobode, navajamo vseh devet načel:

1. Akademska svoboda je pravica do razvijanja znanja in idej.
2. Akademska svoboda je zaščiten z mednarodnim pravom človekovih pravic.
3. Akademska svoboda zahteva avtonomijo institucij.
4. Akademska svoboda vključuje izražanje znotraj in zunaj akademske skupnosti.
5. Akademska svoboda zahteva dostop do informacij.
6. Akademska svoboda zahteva svobodo gibanja in združevanja.
7. Akademska svoboda je bistvena za vse ravni izobraževanja.
8. Študenti imajo pravico do akademske svobode.
9. Spoštovanje, zaščita in spodbujanje akademske svobode so skupna odgovornost.

Načela odražajo sodobno, razširjeno pojmovanje akademske svobode, ki presega zgolj pravico do raziskovanja in poučevanja znotraj okvirov posamezne discipline. Načela med drugim poudarjajo vpetost akademske svobode v kontekst človekovih pravic (načelo 2), neločljivo povezanost z institucionalno avtonomijo (načelo 3), komuniciranje vednosti tako znotraj akademske skupnosti kot z zunanjimi javnostmi (načelo 4), širijo njen pomen iz visokošolske na vse ravni izobraževanja (načelo 7) in poudarjajo, da skrb za akademsko svobodo ni le odgovornost posameznikov ali institucij, temveč skupna odgovornost širše družbe (načelo 9). Celostni pristop kaže na razumevanje akademske svobode kot temeljnega pogoja za razvoj znanja, kritičnega mišljenja in napredek družbe kot celote.

Razumevanje akademske svobode, kot ga izrisuje zgodovina, ni statično, temveč se prilagaja družbenemu razvoju. Novejše razumevanje, kot ga odražajo tudi načela Združenih narodov, kaže na vse večje zavedanje, da akademska svoboda ni le interna zadeva univerz, temveč temeljna vrednota, povezana s človekovimi pravicami, katere varovanje je skupna odgovornost. Širši pogled na akademsko svobodo nas spodbuja k razmisleku o njenem mestu in udejanjanju v različnih, tudi manj tipičnih okoljih. Eno takšnih so oborožene sile oz. vojaška organizacija.

Ali je akademska svoboda združljiva z vojaško institucijo?

Kot izpostavljata McKechnie in Merriam (2018, str. 313–314), se oborožene sile glede akademske svobode soočajo s posebno situacijo. Ta izhaja iz tega, da imajo visokošolske vojaške institucije dvojno vlogo: na eni strani slušatelje izobražujejo v bodoče intelektualce s področja vojaških ved, po drugi pa jih praviloma istočasno usposabljujejo za služenje v oboroženih silah in jih – bolj ali manj neposredno – pripravljajo na prevzem naslednje karierni dolžnosti. To pomeni, da morajo usklajevati potrebo po akademski svobodi, ki je ključ-

na za intelektualni razvoj, s potrebo po vojaški kulturi in indoktrinaciji (disciplini, lojalnosti in subordinaciji), ki so nujni za učinkovito delovanje vojaške organizacije v oboroženem boju. Ta inherentna dvojnost ustvarja napetosti, ki praviloma niso prisotne v civilnih raziskovalnih in izobraževalnih ustanovah. Niday II in Harrington (2007, str. 28–29) v svojem razmišljanju umeščata akademsko svobodo v dihotomijo vojaškega izobraževanja in usposabljanja. Trdita, da so vojaške organizacije praviloma bolj kot izobraževanju naklonjene usposabljanju, ki pa se osredotoča predvsem na programiranje posameznih, razmeroma enostavnih in jasno predvidljivih vedenj. Na drugi strani pa kompleksna in nenehno spreminjajoča se stvarnost zahteva precej več kot le naučene rutine. Diplomanti morajo biti zato sposobni kritično razmišljati, analizirati kompleksne situacije, preizpraševati predpostavke in sprejemati odločitve v negotovem okolju. Poleg tega se kariere diplomantov vojaških programov ne odvijajo izključno v vojaškem okolju. Številni po letih službe zapustijo vojaško službo in se podajo na druge poklicne poti. Zato je odgovornost vojaškega izobraževanja, da študente pripravi na vseživljenjsko učenje in na raznolike izzive, ki jih čakajo tako v vojaškem kot tudi v civilnem okolju.

V mednarodni literaturi je stanje akademske svobode na vojaških raziskovalnih in izobraževalnih ustanovah (zlasti na vojaških akademijah) najboljše opisano na primeru Združenih držav Amerike. Kot ugotavlja Chandler Garcia (2020, str. 105–118), ki je proučevala akademsko svobodo na ameriških akademijah kopenske vojske, zračnih sil in vojne mornarice, vodstva teh institucij izražajo zavezanost pomenu akademske svobode in aktivno iščejo načine, da bi koncept kar najbolj vključile v vojaška pravila in doktrine ter ga združile z vojaško kulturo. Ker so ameriške vojaške akademije akreditirane in evalvirane v sistemu javnoveljavnih izobraževalnih programov, morajo izpolnjevati določene standarde kakovosti. To je razvidno tudi iz javno dostopnih fakultetnih priročnikov (Department of the Navy, 2023, str. 2-1) oz. spletnih strani (United States Air Force Academy, b. l.; United States Military Academy, b. l.). Kljub temu pa predstavljajo vojaške institucije specifično raziskovalno in izobraževalno okolje, katerega delovanje urejajo tudi akti ministrstva za obrambo. Ti študentom, raziskovalcem in pedagogom postavljajo nekatere omejitve, ki niso tipične za civilno okolje. Med take sodijo prepoved kakršnegakoli (po)objavljanja tajnih podatkov, pa čeprav so javno dostopni na spletu (denimo WikiLeaks), prepoved političnega delovanja ter zahteva po vnaprejšnji odobritvi javno dostopnih gradiv (kot so raziskovalni članki) in javnih nastopov (Chandler Garcia, 2020, str. 108–109).

Številni primeri spornih praks pričajo, da stanje kljub uradnemu sprejemanju načel akademske svobode ni idealno. Wiarda (2011, str. 130–132) v tem pogledu povzema nekatere prakse, ki jih je izkusil kot profesor na ameriški Nacionalni obrambni univerzi (National Defense University). Med drugim poroča

o izrazito omejeni možnosti oblikovanja in prilagajanja učnih načrtov, pretiranem vplivu poveljniške linije na raziskovalno in pedagoško dejavnost, nenaklonjenem ozračju do civilnih predavateljev ter o nejasnih mehanizmih za zaščito akademske svobode v praksi. Ob tem navaja, da je predsednik univerze nekoč sicer sklical osebe, »da bi pokazal, da tudi on verjame v akademsko svobodo. Toda ›seveda«, je dejal, ta ne more vključevati ›ničesar«, kar je v nasprotju s politiko ministrstva za obrambo« (Wiarda, 2011, str. 132). Kot zaključuje profesor je bila akademska svoboda po njegovih izkušnjah spoštovana le v abstraktnem smislu – če pa je bilo treba izbrati med akademsko svobodo in politiko oz. stališči poveljnika, se je vselej žrtvovalo akademsko svobodo. Njegova izkušnja jasno ilustrira, kako lahko institucionalni pritiski in politične direktive vplivajo na dejansko uveljavljanje akademske svobode, tudi v okoljih, kjer je ta načelno priznana.

Pritisk na akademsko svobodo pa je nemalokrat zgolj posreden. McKechnie in Merriam (2018, str. 315–319) to ponazarjata s primerom dr. Williama C. Bradforda, ki se je leta 2015 kot docent (visokošolski učitelj) zaposlil na ameriški akademiji kopenske vojske (West Point), a je nedolgo po prihodu podal odpoved. Bradford je namreč nekaj mesecev pred zaposlitvijo objavil izrazito kontroverzen prispevek na temo prava oboroženih spopadov, ki je po njegovi zaposlitvi na West Pointu pritegnil veliko medijske pozornosti. Čeprav je bil Bradfordov prispevek po mnenju številnih dejansko nevreden objave v znanstveni publikaciji, pa McKechnie in Merriam (2018, str. 320) nakazujeta, da je prišlo do negativnih učinkov na akademsko svobodo, ki pa niso bili neposredni. Pripisovanje pomena članku zgolj zaradi Bradfordovega delodajalca, negativna publiciteta, ki jo je bila deležna vojaška akademija, in nenadna odpoved so drugim raziskovalcem poslali sporočilo: izogibajte se neortodoksnim raziskavam in se osredotočajte na teme, ki so sprejemljive za vojaško akademijo. S stališča akademske svobode je takšno stanje zelo problematično. Raziskava namreč ne bi smela biti ocenjevana kot sporna zgolj ali pretežno zaradi povezave avtorja z določeno institucijo, temveč izključno na podlagi njene metodologije, rezultatov in prispevka k znanosti.

Z iste institucije prihajajo tudi nedavna in bolj neposredna opažanja. Tako je denimo dr. Chris Arney, zaslužni profesor na West Pointu, leta 2020 javno izpostavil, da akademijo pesti izrazito problematična politika akademske svobode. K zapisu ga je vodila odpoved pogodbe eni izmed docentk na akademiji, domnevno zaradi aktivizma in neobjektivnosti, po besedah Arneya (2020) pa je bil dejanski razlog njeno raziskovanje feminizma. Čeprav je Svetovalni odbor za akademsko svobodo (Academic Freedom Advisory Committee), notranji organ akademije, sklenil, da gre glede na predstavljena dejstva pri prekinitvi pogodbe za očitno kršitev akademske svobode, pa vodstvo akademije sklepa ni upoštevalo in je visokošolsko učiteljico na koncu odpustilo. Nadalje, leta 2025 so z iste institucije poročali o kontroverzni odločitvi vodstva, da

mora z delovanjem prekiniti 12 študentskih klubov, ki so združevali ženske ter študente in študentke etničnih manjšin (Scholars at Risk, 2025). Navedeni primeri, starejše razprave (gl. O'Neil, 1994), pa nekateri nedavni pritiski po odpustitvi profesorjev – med drugim predhodno navedene raziskovalke Chandler Garcie (gl. Academic Freedom Alliance, 2021; Zeman, 2021), jasno ilustrirajo kompleksnost in občutljivost vprašanja akademske svobode v vojaških raziskovalnih in izobraževalnih institucijah. Hkrati pa vzbujajo resne pomisleke glede dejanskega zagotavljanja intelektualne odprtosti in raznolikosti znotraj teh ustanov.

Kot izpostavljajo McKechnie in Merriam (2018, str. 339–340) ter Chandler Garcia (2020, str. 104–105), je pomembna značilnost vojaških visokošolskih institucij, da velik delež pedagoških položajev popolnjujejo aktivni (uniformirani) pripadniki oboroženih sil. Pri tem je pogosta praksa, da je pedagoško delo prehodna faza v vojaški karieri, ki traja le nekaj let. Ta časovna omejenost in zavedanje, da se bodo kmalu vrnil na operativne dolžnosti, ustvarjata specifičen kontekst, ki pomembno vpliva na njihovo pripravljenost za razvijanje in izražanje kritičnih stališč. Aktivni pripadniki so namreč del hierarhične strukture, kjer so disciplina, lojalnost in subordinacija pomembni za napredovanje v karieri. Izražanje neortodoksnih stališč ima zato lahko negativne posledice za karierno pot, vključno s počasnejšim napredovanjem ali premestitvijo na neželena delovna mesta. Kot je slikovito zapisal Kaplan (2006):

Izkaže se, da vojaško pravo – to dejansko ščiti večino kritičnega govora – najbrž ni razlog, zakaj častniki v aktivni vojaški službi ne bodo ostro nastopili proti Rumsfeldu [takratnemu ministru za obrambo, op. a.]. Kakršne koli kritike se ne vzdržijo zato, ker bi se bali vojaškega sodišča, ampak zato, ker vedo, da se bo njihova kariera zaletela v zid. Nikoli ne bodo napredovali; verjetno bodo premeščeni nad severni tečajnik.

Raziskovalci in pedagogi, ki so zaposleni kot vojaške osebe, se torej pogosto znajdejo v konfliktu med svojo akademsko vlogo, ki bi morala spodbujati kritično mišljenje, in svojo vojaško identiteto, ki zahteva konformnost. Takšno samoomejevanje je v diametralnem nasprotju z načeli akademske svobode, ki spodbuja razvijanje znanja in idej ne glede na formalni status avtorja ali zunanja razmerja moči. V kontekstu vojaških institucij pa ta omejitev lahko vodi do homogenizacije mnenj in pomanjkanja kritične refleksije o pomembnih vojaških vprašanjih. To lahko dolgoročno negativno vpliva na kakovost izobraževanja in usposabljanja. McKechnie in Merriam (2018, str. 322) sta glede tega zelo jasna: predavatelji na vojaških visokošolskih institucijah morajo imeti enako možnost, da študente izpostavljajo nekonvencionalnim idejam, tudi tistim, ki izpodbijajo »vojaško ortodoksijo«.

Kako torej urediti akademsko svobodo v vojaškem okolju? Kot primer nedavne reforme na področju si bomo pogledali primer iz Kanade. Kanada, sicer

ustanovna članica Nata, ima dve vojaški akademiji: Kanadski kraljevi vojaški kolidž (Royal Military College of Canada) v provinci Ontario in Kraljevi vojaški kolidž Saint-Jean (Royal Military College Saint-Jean) v provinci Quebec. Čeprav sta poimenovani kot kolidža, sta obe ustanovi *de jure* univerzi, ki podeljujeta diplome v skladu z zakoni province, v kateri se nahajata. Ker je bil v Quebecu leta 2022 sprejet zakon, ki od vseh univerz v njeni pristojnosti zahteva, da sprejmejo politiko akademske svobode, je moral tudi Royal Military College Saint-Jean uveljaviti ustrezne spremembe (Parenteau, 2023). V nadaljevanju navajamo nekatera ključna določila politike, kot jo je sprejel Royal Military College Saint-Jean (2023). Osnovne značilnosti so naslednje:

- *Široka definicija akademske svobode.* Vključuje pravico do (1) poučevanja in diskusije, (2) raziskovanja, ustvarjanja in objavljanja, (3) izražanja mnenj o družbi in o instituciji, vključno z lastno institucijo, in (4) svobodnega sodelovanja v strokovnih ali akademskih organizacijah.
- *Široko razumevanje univerzitetnega prostora.* Zajema tako fizične kot virtualne lokacije, med drugim: kampus, predavalnice, digitalne učilnice, konference, javno sfero (medije, vključujoč digitalne in družbene medije in zapise na blogih ali spletnih straneh) in vse druge prostore, prek katerih ustanova uresničuje poslanstvo in prispeva k diseminaciji znanja.
- *Prepoznavanje avtonomije univerze.* Priznava lastno pristojnost za upravljanje univerzitetnih programov in zaposlovanje pedagoškega osebja prek ustreznih organov.
- *Svoboda poučevanja.* Zagotavlja pravico do svobodnega izražanja stališč pri poučevanju, vključno z uporabo dokumentov in analiz, ki so jih pripravile tretje osebe, brez doktrinarnih, ideoloških ali moralnih omejitev. Pri tem pa mora posredovano znanja izhajati iz stroke oz. znanosti.
- *Svoboda raziskovanja.* Zagotavlja pravico raziskovalcev do razvijanja projektov v svoji stroki in objavljanja rezultatov raziskav, ne da bi bili cenzurirani s strani institucije ali njenih predstavnikov. Pri tem pa je treba skrbeti za integriteto ter odkrito in natančno poročati o rezultatih raziskav.
- *Nastopanje v javnosti.* Dopušča, da se pripadniki kanadskih oboroženih sil pri diseminaciji rezultatov predstavljajo kot pripadniki oboroženih sil, z akademskim nazivom, ali oboje, ter da se svobodno odločajo, ali se bodo dogodkov zunaj univerze udeleževali v uniformi ali ne (pri čemer se glede tega posvetujejo s službo za stike z javnostjo). Pri komunikaciji z zunanjimi javnostmi mora biti jasno razvidno, ali posameznik nastopa kot predstavnik institucije ali kot državljani.
- *Spodbuda k obveščanju o občutljivih temah.* Člani univerzitetne skupno-

sti so spodbujeni, da vodstvo vnaprej obvestijo o morebitnih objavah ali razpravah, ki so delikatne z vidika poslanstva institucije ali varnosti države oz. ki bi lahko bile napačno razumljene v javnosti. Gre za spodbudo in ne za dolžnost.

- *Vzpostavitev odgovornosti.* Za uveljavljanje akademske svobode je odgovoren dekan za raziskovalno dejavnost oz. prorektor za raziskovalno dejavnost. Na Royal Military College Saint-Jean je vzpostavljen tudi odbor za akademsko svobodo (Standing Committee on Academic Freedom), ki nadzira implementacijo politike, obravnava pritožbe in oblikuje priporočila, v sestavi 7 do 11 članov.
- *Postopek pritožbe.* Vsak, ki ocenjuje, da je bila kršena akademska svoboda, lahko prijavi kršitev oz. vloži pritožbo, in sicer v šestih mesecih od nastanka dejstev. Kadar odbor oz. delovna skupina znotraj odbora ugotovi, da je dejansko prišlo do kršitve in ni možno doseči neformalne rešitve, priporoči formalne ukrepe, ki jih ocenjuje kot primerne za izboljšanje stanja.
- *Prepoznavanje omejitev.* Raven akademske svobode, ki jo uživa posameznik, je odvisna od obsega njegovih odgovornosti in njegovega civilnega ali vojaškega statusa. Pri tem ima vojaško osebje omejitev glede svobode izražanja. Poleg tega akademska svoboda nikoli ne ščiti žaljivih, diskriminatornih, rasističnih ali sovražnih izjav, groženj ali nadlegovanja, kršitev zasebnosti ali zaupnosti.

Pomembno je razumeti, da je zgornja politika le eden od primerov ureditve akademske svobode na vojaški instituciji v konkretni državi in ne predstavlja idealnotipske rešitve.

Akademski svoboda in Slovenska vojska

Glede na indeks akademske svobode (Academic Freedom Index), katerega pripravljata nemška univerza Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg in švedski inštitut V-Dem, se Slovenija uvršča v skupino držav z največjo akademsko svobodo. Tako se je leta 2024 Slovenija med 179 indeksiranimi državami uvrstila na šesto mesto (Friedrich-Alexander-Universität in V-Dem Institute, 2025). Za primerjavo: v prejšnjem poglavju obravnavani Kanada in Združene države Amerike zasedata 37. oz. 85. mesto. Zlasti pri Združenih državah Amerike je v zadnjem desetletju opazen izrazit negativen trend, kar vzbuja zaskrbljenost glede prihodnosti akademske svobode v tej državi. Tudi Slovenija je v obdobju 2020–2021 doživela opazen, a razmeroma omejen padec. Tako se je indeks akademske svobode z 0,95 v letu 2019 znižal na 0,87 v letu 2021, nato pa ponovno porasel na 0,93 v letu 2024. Ti podatki nas opominjajo, da akademska svoboda v Sloveniji ni samoumevna in je ranljiva, zlasti pod političnimi pritiski. Na drugi strani pa je odziv slovenske

akademske skupnosti, kot na primer *Peticija proti uničevanju javnega visokega šolstva in znanosti* (2021; gl. tudi C. in Rat, 2021), jasno pokazal sposobnost samoorganizacije in obrambe pravic in svoboščin.

V luči zapsanega je zanimivo, da se v slovenskem pravnem redu akademska svoboda ne pojavlja kot izrecno definirana ustavna pravica (Ustava Republike Slovenije, 1991), vendar pa je tesno povezana z ustavno zagotovljeno svobodo izražanja (39. člen) in avtonomijo univerz (58. člen). Glede prvega ustava zagotavlja svobodo »izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja. Vsakdo lahko svobodno zbira, sprejema in širi vesti in mnenja«. Glede drugega pa ustava zagotavlja, da so »državne univerze in državne visoke šole [...] avtonomne«. Podobno kot ustava tudi Zakon o visokem šolstvu (ZViS-UPB7, 2012) ni izrecno definiral akademske svobode, a je v 6. členu zakona navedba, da »univerze in samostojni visokošolski zavodi, ki jih ustanovi Republika Slovenija, delujejo po načelih avtonomije«, kar med drugim zagotavlja »svobodo raziskovanja, umetniškega ustvarjanja in posredovanja znanja«. V času zaključevanja tega prispevka je bil na vladi potrjen in v parlamentarni postopek poslan prenovljen Zakon o visokem šolstvu (2025), ki v 2. členu osnutka vsebuje zapis, da »visokošolska dejavnost temelji na načelih akademske svobode in institucionalne avtonomije, kakovosti izobraževanja in odličnosti raziskovanja, umetniške dejavnosti ter inovativnosti, povezovanju in sodelovanju z družbo in z mednarodnim okoljem«. S sprejetjem in uveljavitvijo zakona bi se okrepila zakonodajna zaščita znanstvenoraziskovalne in izobraževalne svobode, ki je – kot smo ugotovili predhodno – sicer na visoki ravni.

Kot ugotavlja Westa (2017, str. 44) sicer slovenske univerze temeljijo na kooperativnem modelu upravljanja, v katerem imajo zaposleni ključno vlogo pri urejanju notranjih zadev. To je tudi razlog, da v slovenskem pravnem redu sintagma akademska svoboda ni prevladujoča, temveč je v središču pozornosti pravnih in strateških dokumentov avtonomija. Kot člani akademske skupnosti so torej visokošolski pedagogi, raziskovalci in drugi (so)delavci kolektivno odgovorni za zaščito individualnih akademskih svoboščin. V tej luči lahko obravnavamo tudi podatek, da so štiri slovenske univerze podpisnice *Magne Charte Universitatum* – k listini so pristopile Univerza v Ljubljani, Univerza v Mariboru (obe leta 1988), Univerza v Novi Gorici (2011) in Alma Mater Europaea – European Centre Maribor (2017). Vse štiri institucije so pristopile tudi k *Magni Charti Universitatum 2020*. Na seznamu podpisnic pa žal ne najdemo Univerze na Primorskem, Nove univerze, Univerze v Novem mestu in Evro-sredozemske univerze (EMUNI).

Poglejmo, kako navedeno zadeva Slovensko vojsko. Slovenska vojska ima vzpostavljen sistem izobraževanja in usposabljanja, ki je primarno v domeni Poveljstva za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje (PDRIU). Programi PDRIU so namenjeni različnim izobraževanjem za vojake, podčastnike,

častnike in vojaške uslužbence. Pri tem pa Slovenska vojska trenutno v celoti izvaja le en program, ki omogoča pridobitev javno veljavne izobrazbe, in sicer višje strokovno izobraževanje Vojaški menedžer, ki ga izvaja Višja vojaška strokovna šola. Namenjen je izključno vojaškim osebam in izključno za izobraževanje podčastnikov (Slovenska vojska, b.l.). Ob tem pa je s študijskim letom 2024/2025 Slovenska vojska začela izvajati tudi vojaški modul na prvi bolonjski stopnji. Ta modul, ki ga izvaja Visoka vojaška šola, je kot edino vojaško izobraževanje odprt za študente različnih civilnih fakultet in jim omogoča pridobitev 22 kreditnih točk pri treh predmetih, pri čemer je priznavanje vsebin vnaprej usklajeno z matičnimi fakultetami (Univerza Alma Mater Europaea, 2025). Javno predstavljene ambicije Slovenske vojske (Generalštab Slovenske vojske, 2025) kažejo, da načrtuje vojska v sodelovanju z zainteresiranimi fakultetami oz. univerzami zagotoviti program izobraževanja, ki bi omogočal visokim častnikom doseganje druge in tretje bolonjske stopnje. Tudi na raziskovalnem področju Slovenska vojska stremi k napredku, saj želi v okviru Visoke vojaške šole vzpostaviti znanstvenoraziskovalno jedro v podporo vojaškemu izobraževanju in Slovenski vojski kot celoti (Center vojaških šol, 2023).

Dokler je Slovenska vojska svoja izobraževanja organizirala interno, vprašanje akademske svobode, kot jo poznamo v civilnem visokošolskem prostoru, ni bilo posebej relevantno. Interna narava teh izobraževanj namreč omogoča, da je način izvedbe podrejen vojaškim potrebam, hierarhiji, doktrini in ciljem. V tem pogledu ni večjih pravnih dilem, saj morajo vojaške osebe spoštovati relevantne predpise, zlasti Zakon o obrambi (ZObr-UPB1, 2004), Zakon o službi v slovenski vojski (ZSSloV, 2007), Pravila službe v Slovenski vojski (2009), pa različne podzakonske akte ter akte vodenja in poveljevanja (direktive, odločitve, načrte, ukaze, povelja). Zakon o obrambi (ZObr-UPB1, 2004) in Zakon o službi v Slovenski vojski (ZSSloV, 2007) opredeljujeta predvsem organizacijo in oblike vojaškega izobraževanja, so pa za vsakodnevno delo pripadnikov Slovenske vojske pomembnejša Pravila službe v Slovenski vojski (2009). Ta veljajo za vse pripadnike Slovenske vojske in se uporabljajo ves čas opravljanja vojaške službe (2. in 3. čl.), torej tudi na izobraževanjih. Pri tem se pravila smiselno uporabljajo tudi za civilne osebe, ki delajo v Slovenski vojski. Iz Pravil službe v Slovenski vojski (2009) izpostavljamo naslednje določbe:

- Dolžnost vojaških oseb je poslušnost do nadrejenih. Poslušnost je obvezna. Ukaz se izvrši brez ugovaranja, razen v primerih, ki jih določa Zakon o obrambi (ZObr-UPB1, 2004) in Zakon o službi v Slovenski vojski (ZSSloV, 2007, 55. čl.).
- Vojaške osebe izvršujejo ukaze nadrejenih brez ugovaranja, popolno, dosledno, pravilno in pravočasno (63. čl.).

- Vojaška disciplina je brezpogojno, natančno, pravilno in pravočasno izpolnjevanje vojaških dolžnosti v skladu s predpisi, temi pravili službe ter akti vodenja in poveljevanja (7. čl.).
- Pripadniki Slovenske vojske dosledno spoštujejo vojaško disciplino. Poudrejeni ne razpravljajo o odločitvah nadrejenih, razen kadar so k temu poklicani ali če je to v skladu s temi pravili službe. (29. čl.).
- Pripadniki Slovenske vojske lahko nastopajo v sredstvih javnega obveščanja na podlagi predhodnega soglasja nadrejenega v skladu s predpisi, temi pravili službe ter drugimi akti vodenja in poveljevanja. Za javni nastop pripadnikov Slovenske vojske se šteje vsak nastop v sredstvih javnega obveščanja, med katerim izražajo stališča oziroma kadar odgovarjajo na vprašanja, ki so povezana z delovanjem Slovenske vojske kot institucije ter njenih pripadnikov, ne glede na to ali je bil pogovor opravljen v delovnem času ali izven njega. (11. čl.).
- Pripadniki Slovenske vojske lahko v strokovni literaturi objavljajo prispevke. Za objavlanje strokovnih prispevkov, ki se nanašajo na organizacijo in delovanje Slovenske vojske ter predstavljajo uradna stališča, morajo predhodno pridobiti soglasje nadrejenega oziroma druge pristojne osebe (12. čl.).
- Spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, osebnosti ter varovanje človekovega dostojanstva so temeljna vodila vsakega pripadnika Slovenske vojske pri izvrševanju dolžnosti. Vsako ravnanje v nasprotju s temi načeli je nečastno in v nasprotju z interesi Slovenske vojske (33. čl.).

Glede na navedene določbe Pravil službe v Slovenski vojski (2009) obstaja inherentna napetost med vojaško organizacijsko kulturo, ki temelji na hierarhičnem ustroju, subordinaciji in poslušnosti, ter konceptom akademske svobode, kot ga poznamo v civilnem visokošolskem prostoru. Analizirajmo, kako posamezne določbe Pravil službe potencialno omejujejo akademsko svobodo:

- *Dolžnost poslušnosti* (55. čl.), *izvrševanje ukazov brez ugovaranja* (63. čl.) in *omejevanje razprave o odločitvah nadrejenih* (29. čl.): Postavlja se vprašanje, ali je omogočeno izražanje kritičnih mnenj, postavljanje provokativnih vprašanj ali izzivanje uveljavljenih teorij, kar je v akademskem svetu zaželeno in celo nujno za intelektualni napredek. V vojaškem kontekstu je lahko namreč takšno ravnanje interpretirano kot neposlušnost, še zlasti ko je izvajalec pedagoških vsebin hkrati tudi neposredno nadrejeni slušatelju ali pa če kot raziskovalec dela na istem raziskovalnem projektu.
- *Vojaška disciplina* (7. in 29. čl.): Disciplina, ki zahteva brezpogojno, na-

tančno, pravilno in pravočasno izpolnjevanje vojaških dolžnosti, se lahko v akademskem okolju posredno manifestira kot (samo)omejevanje pri izbiri tem raziskovanja, načinov poučevanja ali pri ocenjevanju. Čeprav sta red in organiziranost pomembna tudi v raziskovanju in izobraževanju, pa pretirana zahteva po disciplini lahko duši prilagodljivost, ustvarjalnost in inovativnost.

- *Nastopanje v javnih medijih* (11. čl.): Zahteva po predhodnem soglasju nadrejenega za vsak javni nastop, ki se nanaša na delovanje Slovenske vojske, omejuje akademsko svobodo vojaških raziskovalcev in pedagogov glede komuniciranja stališč in spoznanj z zunanjimi javnostmi, tudi če se vsebina ne nanaša na Slovensko vojsko.
- *Objavljanje v strokovni literaturi* (12. čl.): Pravila službe so na tem mestu razmeroma ohlapna, saj je dikcija o potrebnem soglasju le za prispevke, »ki se nanašajo na organizacijo in delovanje Slovenske vojske ter predstavljajo uradna stališča« oblikovana z veznikom ter – soglasje je torej potrebno le, kadar sta izpolnjena oba pogoja.
- *Spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin* (33. čl.): Člen kaže na zavedanje pomena temeljnih pravic, vendar pa je vprašanje, kako se te implementirajo in uravnotežijo z drugimi določbami Pravil službe, ki omejujejo svobodo izražanja in delovanja.

Zaradi (delne) vpetosti vojaškega izobraževanja v javni izobraževalni sistem in ambicije Slovenske vojske po nadaljnji integraciji bi bilo smiselno sprejeti (javno dostopen) dokument, ki bi na področju akademske svobode konkretiziral pravice in omejitve vojaških in civilnih oseb, vključenih v javne programe vojaškega raziskovanja in izobraževanja. S tem bi se utrdila načelna zavezanost Slovenske vojske k akademski svobodi, ki je že nakazana v *Strategiji znanstvenoraziskovalne dejavnosti Centra vojaških šol (2023–2026)* (Center vojaških šol, 2023), predhodniku leta 2024 vzpostavljenega PDRIU. Strategija, sicer usmerjena v raziskovalno delo, namreč že poudarja avtonomijo raziskovalcev Visoke vojaške šole pri »izbiri raziskovalnih projektov, sestavi raziskovalnih skupin in uporabi metodologije«. Nadalje prepozna, da raziskovalno delo temelji »na načelu akademske svobode, po katerem je zagotovljena svoboda raziskovanja, poučevanja in študija« in sprejema pomen javnega komuniciranja znanosti.

Predlagani dokument, ki bi konkretiziral politiko akademske svobode v Slovenski vojski, bi predstavljal pomemben korak k krepitvi zaupanja med vojaško in civilno sfero na področju izobraževanja in raziskovanja. V njem bi se jasno opredelilo, kako se načelo akademske svobode razume in uresničuje v specifičnem kontekstu vojaških študijskih programov in raziskovalnih projektov, s čimer bi se preprečili morebitni nesporazumi ali nejasnosti glede pravic in obveznosti posameznikov, ki sodelujejo v teh programih, ter zago-

tovil mehanizem zaščite akademske svobode ob upoštevanju specifičnosti vojaškega okolja in potreb obrambnega sistema.

Sklep

Akademska skupnost je v Sloveniji občutljiva na vprašanja akademske svobode, kar je pozitivno, saj prispeva k spodbudni intelektualni atmosferi v družbi. Ob visoki ravni akademske svobode si moramo prizadevati, da se standardi kakovosti, ki veljajo v civilnem okolju, prenašajo tudi v vojaško akademsko okolje. To je še posebej pomembno v luči nadaljnje integracije vojaškega v sistem javnega izobraževanja in načrtovane krepitve vojaške znanstvenoraziskovalne dejavnosti.

V Sloveniji še nismo izvedli (empirične) raziskave, ki bi primerjala percepcijo akademske svobode v Slovenski vojski in civilnem okolju, zato se v tem pogledu ne moremo opreti na konkretne podatke. Kljub temu pa pregled tuje literature, zlasti izkušenj iz Severne Amerike, kaže, da je akademska svoboda v vojaških ustanovah praviloma pod večjim pritiskom kot v civilnem okolju. V tej luči so smiselni dodatni mehanizmi za zaščito akademske svobode. Glede teh bi se Slovenija lahko oprla na spoznanja iz tujine, pri čemer pa mora oblikovati rešitve, prilagojene slovenskemu kontekstu.

Pomemben korak bi bil sprejetje javno dostopnega dokumenta, s katerim bi se opredelile pravice in omejitve ter vzpostavil varovalni mehanizem s področja akademske svobode. Na ta način bi se uravnotežile omejitve, izhajajoče iz Pravil službe v Slovenski vojski (2009), z načeli akademske svobode. Vzpostavitev varovalnega mehanizma bi bila še posebej pomembna v luči dejstva, da za vojaške institucije ni značilen kolegialni model upravljanja, ki v civilnem svetu načeloma pozitivno vpliva na raven akademske svobode. Ne glede na poimenovanje in specifično zasnovano rešitve (mehanizma in krovne dokumenta) pa je bistveno, kako se načela akademske svobode udejanjajo v praksi. To zahteva ozaveščanje, izobraževanje in dialog med deležniki. Le na ta način bo mogoče ustvariti spodbudno intelektualno okolje, ki bo prispevalo k razvoju kakovostnih vojaških kadrov ter uspešnemu ustvarjanju in diseminaciji vojaškega znanja.

Navedena literatura

Academic Freedom Alliance. (2021, 13. julij). *AFA defends Air Force Academy professor amid controversy over critical race theory*. <https://academicfreedom.org/afa-defends-air-force-academy-professor-amid-controversy-over-critical-race-theory/>

Arney, C. (2020, 26. oktober). *Overcoming setbacks in academic freedom at West Point*. Academe Blog. <https://academeblog.org/2020/10/26/overcoming-setbacks-in-academic-freedom-at-west-point/>

C., G., in Rat, D. (2021, 1. februar). *Akademska spletna peticija proti vladnim pose-*

- gom v visoko šolstvo. MMC RTV Slovenija. <https://www.rtv slo.si/slovenija/akademski-spletna-peticija-proti-vladnim-posegom-v-visoko-solstvo/550982>
- Center vojaških šol. (2023, 20. februar). *Strategija znanstvenoraziskovalne dejavnosti Centra vojaških šol (2023–2026)*.
- Chandler Garcia, L. M. (2020). Academic freedom in faculty and student research – balancing freedom and discipline: Academic freedom within military academies. V E. Sengupta in P. Blessinger (ur.), *Faculty and student research in practicing academic freedom* (str. 103–120). Emerald.
- Department of the Navy. (2023). *United States Naval Academy faculty handbook*. https://www.usna.edu/Academics/Provost/Rules-Regulations/Faculty_Handbook_2023.pdf
- Friedrich-Alexander-Universität in V-Dem Institute. (2025). *Academic freedom index: Update 2025* https://academic-freedom-index.net/research/Academic_Freedom_Index_Update_2025.pdf
- Generalštab Slovenske vojske. (2025, 14. maj). *Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje*.
- Kaplan, F. (2006, 26. april). *Could Rumsfeld court-martial the retired generals?* Slate. <https://slate.com/news-and-politics/2006/04/could-rumsfeld-court-martial-the-retired-generals.html>
- Magna Charta Universitatum*. (1988). <https://www.magna-charta.org/magna-charta/en/magna-charta-universitatum/mcu-1988>
- Magna Charta Universitatum*. (2020). <https://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/mcu2020>
- McKechnie, D. B., in Merriam, E. (2018). Academic freedom in the guarded institution. *First Amendment Law Review*, 14(2), 313–341.
- Niday II, J. A., in Harrington, K. (2007). Can academic freedom work in military academies? *Academe*, 93(4), 26–29.
- Observatory Magna Charta Universitatum. (B. d.). *Signatory universities*. <https://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/signatory-universities>
- O’Neil, R. M. (1994). Academic freedom and tenure: Faculty policies at the United States Military Academy. *Academe*, 80(3), 47–50.
- Parenteau, D. (2023, 6.–9. november). *The military academy and the right to academic freedom for officer/naval cadets* [prispevek na konferenci]. International Society of Military Sciences Conference, København, Danska.
- Peticija proti uničevanju javnega visokega šolstva in znanosti*. (2021). <https://www.akademski-skupnost.si/>
- Pravila službe v Slovenski vojski. (2009). *Uradni list republike Slovenije*, št. 84.
- Reichman, H. (2021). *Understanding academic freedom*. Johns Hopkins University Press.
- Reichman, H. (2025). *Understanding academic freedom* (2. izd.). Johns Hopkins University Press.

- Royal Military College Saint-Jean. (2023, 7. julij). *Policy on academic freedom*. <https://www.cmrsj-rmcsj.forces.gc.ca/ea-cs/pla-paf/pla-paf-eng.asp>
- UNESCO. (1997, 11 November). *Recommendation concerning the status of higher-education teaching personnel*. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-status-higher-education-teaching-personnel>
- United Nations. (2024, 31. maj). *Principles for implementing the right to academic freedom (A/HRC/56/CRP.2)*. <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc56crp2-principles-implementing-right-academic-freedom-working-group>
- Scholars at Risk. (2025, 4. februar). *West point military academy*. <https://www.scholarsatrisk.org/report/2025-02-04-west-point-military-academy/>
- Slovenska vojska. (B. l.). *Višja vojaška strokovna šola*. <https://postanivojak.si/enote/cvs/visvojsola/>
- Tennant, J. P., in Ross-Hellauer, T. (2020). The limitations to our understanding of peer review. *Research Integrity and Peer Review* 5, 6. <https://doi.org/10.1186/s41073-020-00092-1>
- United States Air Force Academy. (B. l.). *Student and faculty resources*. <https://www.usafa.edu/academics/sis/>
- United States Military Academy. (B. l.). *Administrative Grievance System (AGS)*. <https://www.westpoint.edu/about/cadet-consumer-information/policies-and-procedures-for-complaints>
- Univerza Alma Mater Europaea. (2025). *Novost: Vojaški modul*. <https://www.almamater.si/novost-vojaski-modul-n1472>
- Ustava Republike Slovenije. (1991). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 33.
- Westa, S. (2017). *Academic freedom in teaching in higher education in Europe and the Asia Pacific Rim* [doktorska disertacija]. Univerza v Ljubljani. <https://repozitorij.uni-lj.si/lzpis/Gradiva.php?id=95813&lang=slv>
- Wiarda, H. J. (2011). *Military brass vs. civilian academics at the National War College*. Lexington Books.
- Zakon o obrambi (ZObr-UPB1). (2004). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 103.
- Zakon o službi v Slovenski vojski (ZSSloV). (2007). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 68.
- Zakon o visokem šolstvu (ZViS-UPB7). (2012). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 32.
- Zakon o visokem šolstvu. (2025). Predlog predpisa (2024-3360-0016). <https://e-uprava.gov.si/si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=16894&lang=si>
- Zeman, J. (2021, 14. julij). *Pentagon resists Congressional pressure to remove Air Force Academy professor for teaching critical race theory*. FIRE. <https://www.thefire.org/news/pentagon-resists-congressional-pressure-remove-air-force-academy-professor-teaching-critical>